

השלום עם ישראל בראי בולי מצרים ד"ר אופיר וינטר

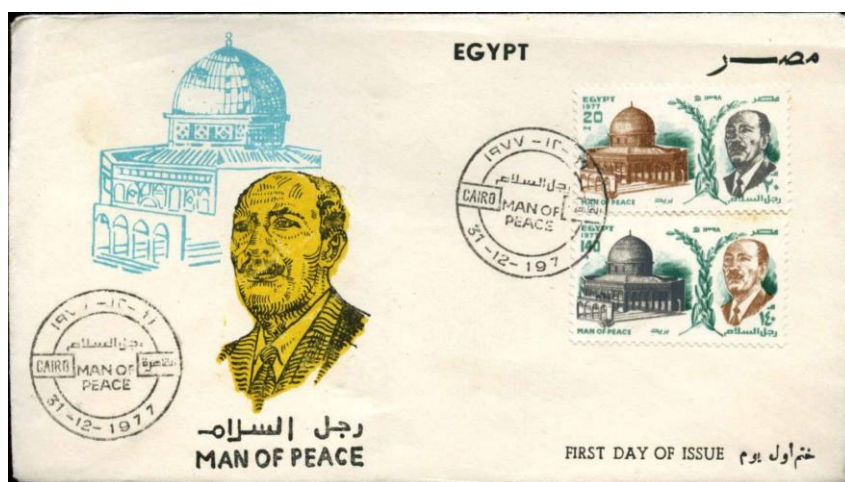
ישראל ומצרים מציינות השנה 38 שנים להסכם השלום ו-40 שנים לביקור ההיסטורי של הנשיא סאדאת בירושלים. עם זאת, מותר לנחש כי באף אחת מהמדינות לא יונפקו בולים לציון המועדים, בוודאי שלא במצרים. אמנם, בשנים האחרונות נרשמה התקדמות בשיתוף הפעולה הביטחוני-מודיעיני בין ישראל למצרים, אך המונח הרווח לתיאור יחסיהן הוא עודנו "שלום קר", דהיינו שלום מסויג, מצומק ומוגבל המתקיים בעיקר בין הממשלות ולא בין העמים. למעשה, גם הבולים שהונפקו על ידי מצרים מאז יוזמת השלום של נובמבר 1977 ועד ימינו לא חרגו ממתכונת השלום ה"קר", ואף סייעו להשרשתה. במהלך השנים הונפק רק בול בודד שרמז על התנאים להתחממות השלום בעתיד לבוא, וגם פרשנותו שלו, כפי שנראה בהמשך, שנויה במחלוקת.

שלום מופשט, ללא פרטנר

בולי דואר שימשו את המשטר המצרי לכל אורך ימי הסכסוך הערבי-ישראלי כאמצעי להעברת מסרים לקהלי יעד במצרים ומחוצה לה, כאשר לרוב היו אלה מסרים לוחמניים ועוינים. מאז הקמתה של מדינת ישראל תיארו אותה המצרים, גם בבולים, כישות בלתי לגיטימית מבחינה היסטורית, חוקית ומוסרית. ישראל הוצגה כגוף זר, קולוניאליסטי, עושק ומאיים השואף להשתלט על המרחב, אשר עצם קיומו כמדינה מנוגד למהלך הטבעי של ההיסטוריה האזורית. כאשר עלתה מצרים על דרך השלום בשנת 1977 ניצב המשטר – ובכלל זה, מעצבי הבולים המצריים – בפני קושי חריף נוכח הצורך להסביר כיצד ניתן לצייר באורח חיובי הסכם שלום עם מדינה כזו.

דיסוננס קוגניטיבי זה הוליד מאמצי הסברה, שתכליתם לגשר על הפער התודעתי המחמיר, או לכל הפחות להקל עליו. מצרים הנפיקה בולים לכבוד שורת מאורעות הקשורים בתהליכי המשא ומתן והשלום עם ישראל, אלא שבולים אלה החביאו – אף העלימו – כל זכר לישראל, ראש ממשלתה, אזרחיה או אופייה היהודי. מתבונן זר, נטול ידע מוקדם, היה מתקשה לחלץ מתוך הבולים לבדם ולו בדל אינפורמציה אודות הפרטנרית המסתורית שערכה את השלום המפואר ורווי התהילה עם מצרים. ואין זה פלא, שהרי היותה של ישראל נוכחת-נפקדת מבולי השלום המצריים נועד להצניע את

חלקה בשלום ולהעלימו ככל הניתן מתודעתם של אזרחי מצרים עצמם.

צמד הבולים שהונפק כחודש לאחר ביקורו של הנשיא סאדאת בירושלים הכיל את דמותו של סאדאת לצד ענף של עץ זית. שתי מעטפות היום

הראשון שליוו את הבול, אחת עם קלסתרו של סאדאת והשנייה עם איור ענפי הזית, נשאו את הסיסמאות "איש השלום" ו"מסע השלום" בהתאמה. ואולם, הסמל היחיד שהעיד על יעד "מסע השלום" אליו יצא "איש השלום" היה איור כיפת הסלע על הר הבית, שם נשא סאדאת את תפילת חג הקורבן (ולא הכנסת – סמל הריבונות הישראלית). עלון המידע הרשמי שתיאר את הבול לא שפך אור רב על המאורע המונצח. כל שנכתב בו היה ש"רשות הדואר הוציאה סדרת בולי מזכרת לרגל היוזמה ההיסטורית של איש השלום למען כינון שלום צודק וקבוע במזרח התיכון", ללא כל פירוט נוסף.

חתימת חוזה השלום לא שינתה באופן משמעותי את הסימבוליקה הנהוגה. הבול הישראלי לציון האירוע הכיל את המילה "שלום" [סולח] בערבית, ולוה בחותמת יום ראשון מהודרת בנוסח "חוזה השלום ישראל מצרים". לעומת זאת צמד הבולים המצריים שהונפק לכבוד אותו מאורע נשא

סמלים ערטיילאיים בלבד, מנותקים מהזיקה הישראלית המזיקה: שבע יוני שלום החגות במעגל סביב חתימתו של הנשיא סאדאת על חוזה השלום (ללא חתימת ראש הממשלה הישראלי, **מנחם בגין**) לצד תאריך החתימה, כאשר ברקע רשומה בכתב זעיר עשרות פעמים המילה "שלום" [סלאם] בערבית בלבד.

מדינת ישראל העכשווית מול ארץ ישראל ההיסטורית

עד לביקור ההיסטורי של סאדאת, בין השנים 1948 ל-1977, הדפיסה מצרים עשרה בולים שונים עליהם הופיעה מפת "פלסטין", בהתאם לגבולות המנדט הבריטי. הנפקות אלו הוקדשו למגוון נושאים ומועדים, החל בכניסת הצבא המצרי לעזה ב-1948 וכלה בימי סולידאריות עם זכויותיהם של הפליטים הפלסטינים ושל העם הפלסטיני. המסר שעלה מהבולים היה חד וברור – מדינת ישראל כובשת את פלסטין, כברת ארץ זו שייכת לעם הפלסטיני, ועל מצרים, מדינות ערב והעולם לפעול לשחרורה.

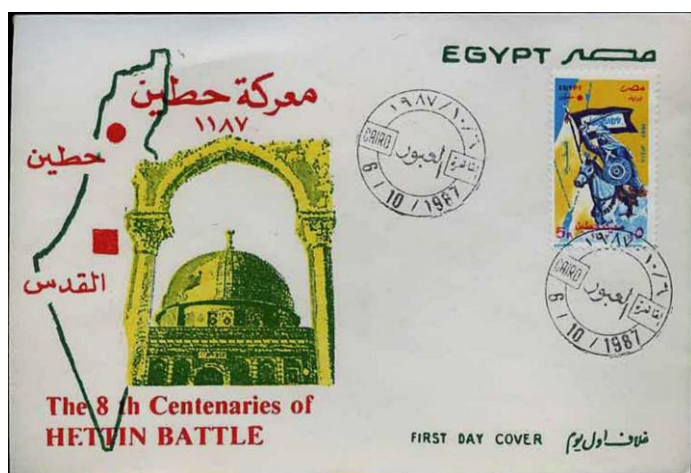
לאחר חתימת חוזה השלום חדלה מצרים מהשימוש במפת פלסטין המנדטורית בבוליה, משום ששימוש כזה היה סותר באופן מובהק את חוזה השלום. למעשה, הבול האחרון עליו הופיעה מפת "פלסטין" הונפק חודשיים בלבד לפני ביקורו ההיסטורי של סאדאת בירושלים ועסק בקריאה לשחרורו מהכלא הישראלי של הארכיבישוף **הילריון קפוצ'י**, אשר הורשע בהברחת אמצעי לחימה מלבנון לישראל עבור גורמי טרור פלסטיניים. באופן מסקרן, סקיצה מוקדמת של הבול (אותה ניתן לראות בראש העמוד הבא, וכן בצבע מלא בשער הפנימי האחורי של חוברת זו) מגלה בשוליה הנחיה שניתנה למעצב הבול, **לוטפי אל-צואף**, להצניע את מיקומה של מפת פלסטין ברקע לדמות ולהקטין את גודלה.

סקיצה לבול קפוצ'יי משנת 1977 עם הנחיות למאייר בשולים: "יש לצייר את המפה בקטן ברקעי"

ואולם, המהפך האיקונוגראפי לא היה שלם: השלום המצרי ה"קר" לא כלל התפייסות עם ישראל והכרה בזכות היהודית ההיסטורית על ארץ ישראל. לפיכך, לצד הימנעות גורפת משימוש במפת "פלסטין" על בולים שעסקו בנושאים פוליטיים עכשוויים, היא המשיכה להופיע על בולים שציינו מועדים רחוקים בהיסטוריה האסלאמית, בתקופות בהן כלל לא פעלה כיחידה מדינית נפרדת. לדוגמא, על הבול שיצא באוקטובר 1987 לציון 800 שנה לקרב קרני חיטין נראה **צלאח אל-דין** רכוב על גבי סוס, כשברקע מפת ארץ ישראל בגבולות המנדטוריים עליה רשום "פלסטין". על מעטפת היום הראשון של הבול אוירה מפה דומה לצד כיפת הסלע, ובעלון המידע נכתב כי "קרני חיטין הוא כפר בפלסטין השוכן ממערב לכינרת, שם הביס צלאח אל-דין את הצלבנים בקרב ההיסטורי ביולי 1187, בעקבותיו השיבו המוסלמים לידיהם את ירושלים". באופן דומה, על בול שהונפק בספטמבר 1993, לכבוד יום השנה ה-800 למותו של צלאח אל-דין, הופיע הגיבור המוסלמי על רקע כיפת הסלע ו"מפת פלסטין" (כפי שנכתב מפורשות בעלון רשות הדואר המצרית), עליה סומנו יעדי כיבושיו הבולטים: קרני חיטין וירושלים.

ההכרה המצרית במדינת ישראל במסגרת הסכם השלום לא ערערה, איפוא, את סימולה הבולאי של כברת הארץ בה היא שולטת כאדמה ערבית-מוסלמית במהותה ההיסטורית והדתית. סימבוליקה זו יצרה הבחנה ברורה בין מדינת ישראל לבין ארץ

מעטפת יום ראשון – 800 שנה לקרב קרני חטיין

ישראל, כאשר האחרונה הוסיפה להיחקק בזיכרון ההיסטורי שהונח לאזרחי מצרים כאדמה ערבית-מוסלמית בזהותה ובשורשיה. באופן דומה, הנפקה בנושא ירושלים בשנת 2001, אשר נשאה באורח אירוני את הכותרת "ירושלים עיר השלום", הציגה את מסגד אל-אקצא ואת כנסיית הקבר בגפם, תוך התעלמות מוחלטת מהאתרים המקודשים בעיר לדת היהודית.

התמורות בעיני המתבונן

הראשון לטבוע את המונח "שלום קר" לתיאור היחסים עם ישראל היה **בוטרוס בוטרוס ראלי**, בשלהי 1982, עת כיהן כשר המדינה המצרי לענייני חוץ. ההסבר המרכזי שנתן ראלי לטמפרטורה הצוננת של השלום נגע לאכזבתה של מצרים מכך שהשלום הנפרד שערכה עם ישראל לא הפך לימים לשלום ערבי-ישראלי כולל, ובעיקר לכך שהבעיה הפלסטינית טרם יושבה. תפקיד מרכזי בהתקררות השלום יוחס גם למלחמת לבנון הראשונה, להרחבת מפעל ההתנחלויות ולסיפוח הגולן וירושלים. מנגד, היו בישראל מי שדחו את העמדה המצרית בטענה, שמצרים העדיפה מראש יחסים "קרים" לאור סד האילוצים הפנימיים והחיצוניים המתמשך הפועל עליה.

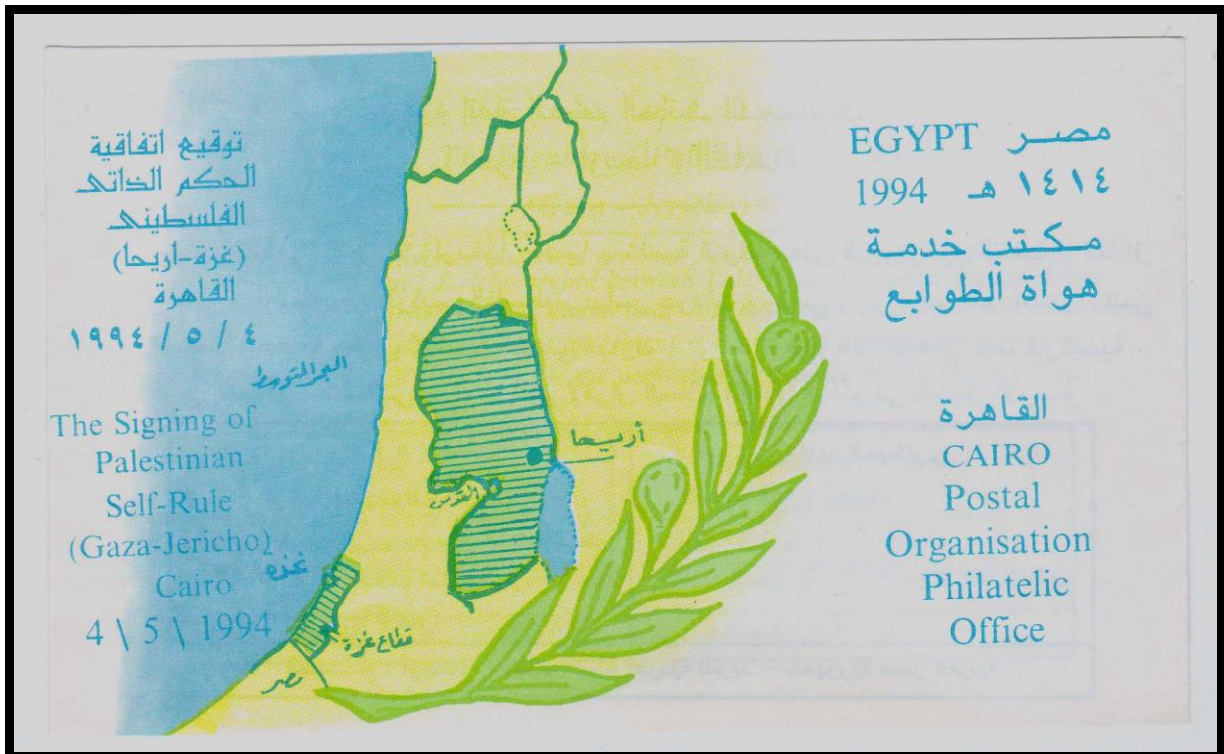
הבול שיצא במצרים במארכ 1979 לרגל כינון חוזה השלום מלמד כי בשתי התזות יש גרעין של אמת: מצד אחד, האיור המופשט נמנע במתכוון מלבטא פיוס כלפי ישראל גם בתקופת "ירח הדבש" של השלום; מצד אחר, בעלון המידע הרשמי שהוציאה רשות הדואר המצרית עם הבול הובהר כי השלום עם ישראל מהווה בעיני מצרים "[צעד ראשון] לקראת הסדר כולל שישב את הזכות לבעליה החוקיים, ובכלל זה זכויות העם הפלסטיני, ואבן פינה להשגת שלום צודק וקבוע במזרח התיכון ולהפניית האנרגיות אל עבר בנייה, צמיחה, ביטחון ורווחה". מתיאור זה של ציפיותיה המוקדמות של מצרים מהשלום עם ישראל ניתן להבין בנקל את גודל האכזבה שהשתררה בקהיר משאלו נכזבו, אכזבה שהשליכה על הקושי במעבר משלום "קר" לשלום "חם".

לפיכך, השאלה המתבקשת היא האם התפתחויות אזוריות יסודיות, דוגמת קידום הסדר ישראלי-פלסטיני, יכולות או צפויות לזרז תהליכי תמורה קונספטואליים ותרבותיים שיקבלו ביטוי סימבולי, בין היתר בבולי דואר. תשובה חיובית התקבלה בבול שהנפיקה מצרים בעקבות חתימת "הסכם קהיר" במאי 1994, בשיאו של תהליך השלום הישראלי – פלסטיני של שנות התשעים. בול זה הכיל ניצנים של שינוי בשפה הסימבולית, והעיד על כך שהתפיסה הדטרמיניסטית של השלום ה"קר" כגזירת גורל בלתי משתנה לוקה בחסר. בבול, שזכה לכותרת "ההסכם הפלסטיני-ישראלי", נכתב שמה של ישראל על בול מצרי בפעם הראשונה, ואף בהקשר חיובי. השם המפורש "ישראל" מופיע גם בחותמת ובאיור שעל מעטפת היום הראשון. על הבול הופיעה מפה

בה סומנו הערים קהיר, עזה ויריחו, כשביניהן מחבר ענף של עץ זית ומעליהן מתנשא דגל פלסטין. קהיר צוירה כשמש המקרינה שלום על סביבותיה, אות להיותה של מצרים הפטרונית של ההסכם, והמדינה הערבית הראשונה שסללה את נתיב השלום עם ישראל.

מהפכני לא פחות היה האירוע שהופיע על עלון המידע שליווה את הבול, עליו נראתה לראשונה (ועד כה גם לאחרונה) בתולדות הדואר המצרי מפת ארץ ישראל המחולקת לשתי מדינות, לפי גבולות 1967, אם כי שמות שתי המדינות נשמטו, וירושלים הופיעה בתוך השטח הפלסטיני. השוואת אזור זה לאזורים שהופיעו על בולים מצריים לפני השלום העידה על הסכר הסימבולי שנפרץ עם תחילת התגשמות התקווה המצרית המקורית לשלום אזורי כולל.

עלון המידע המצרי, ממנו ניתן ללמוד רבות אף שזה אינו פריט בולאי של ממש.

מעניין לציין, כי עלון מידע זה זכה להתייחסות בגיליון ספטמבר 1994 של "שביל", בטאון התאחדות בולאי ישראל. המחבר, אשר כלל הנראה לא היה בקיא בסימול המסורתי של מפת ארץ ישראל בבולי מצרים, החמיץ את התמורה האיזונוגרפית

היחסית. בידיעה שכותרתה "הסכם האוטונומיה – בלי ישראל!" כונתה הפקת הדואר המצרית "יצור כלאיים תימהוני ומשונה ביותר", אשר מעיד על כך שישראל "על אף חוזה השלום מלפני 15 שנים, עודה 'אוויר' בשביל המצרים, חלל ריק בן בלי שם".

בולי מצרים בעידן א-סיסי

השלטונות המצריים, כמו גם הבולים המצריים, מתמקדים בעת הנוכחית באתגרי הביטחון והכלכלה הפנימיים העצומים הניצבים בפני מצרים, ואשר מקומה של ישראל נפקד מביניהם. במקביל, ובאופן שאינו סותר את המגמה המתוארת, מצרים ממשיכה להנפיק גם בשנים האחרונות בולים לכבוד שני חגים לאומיים המנציחים מאורעות הקשורים במלחמה ובשלום עם ישראל: יום צליחת התעלה ב-6 באוקטובר 1973 ויום

הבול המצרי לכבוד "ניצחון אוקטובר" מ-2016

שחרור סיני ב-25 באפריל 1982. שני החגים הלאומיים משמשים בראש ובראשונה במה להאדרת גבורתו של הצבא המצרי שרשם ניצחון, לכאורה, במלחמת יום הכיפורים וסלל בכך את הדרך לשחרור סיני בדרכי שלום. ההתפארות בהישגי העבר נועדה ללכד את העם סביב הצבא, לחזק את המורל הלאומי ולשמש מקור השראה להתמודדות עם אתגרי ההווה.

כל שנותר לקוות הוא שקשרי השלום היציבים הקיימים בין ישראל למצרים, אשר מהווים נכס אסטרטגי לשתי המדינות ומשרתים נאמנה את האינטרסים המשותפים שלהן, עוד יזכו בעתיד לביטויים בולאיים שישקפו השלמה, פיוס ושכנות טובה.

ד"ר אופיר וינטר הוא בוגר החוג להיסטוריה של המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב, ומשמש כעמית מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי ומרצה במרכז האקדמי שלם. הוא חוקר את נושא הסכסוך הישראלי-ערבי והשלום, ואוסף את בולי מצרים, ירדן והרשות הפלסטינית. כתובתו למשלוח תגובות: ofir.winter@gmail.com